

MINERALSPALTA

Ved Knut Edvard Larsen

Gjennom århundrer har amatørerne bidratt til økt kjennskap til naturen rundt oss, ikke minst på lokalplanet. Det gjelder også mineraler. Visste du forresten at ordet "amatør" egentlig kommer av det latinske *amare*, som betyr å elske? En amatør er altså en som er lidenskapelig oppatt av noe uten å ha det som yrke, fordi han elsker det. Denne lidenskapen, eller "steingalskap" som det ofte kalles, kombinert med en porsjon undring og syn for detaljer har ført til at listen over mineraler som er funnet i Norge blir stadig lengre. I dette nummeret vil vi ta for oss noen gamle og nye funn gjort av oss amatørgeologer.

Det første mineralet STEIN skrev om

På tippahaugen ved Glomsrudkollen, Modum, Buskerud ble det i 1972 funnet et blågrønt mineral som danner plateformede 1mm store krystaller. Det var det første mineralet bladet STEIN (som den gang het NAGS-nytt) skrev om. Det var i nr 1, 1973 vi leser den første notis om dette kobber-sink-sulfatet. Funnet, som var 2. gangs funn for verden, bidro bl.a noe senere til at en fikk en kunne bestemme den kjemiske sammensetningen nøyaktigere enn det man hadde kunnet tidligere (Raade et al 1977). Senere så er ktenasitt funnet en rekke steder i verden; i Tyskland, USA, Australia og i Russland. Nylig ble mineralet identifisert av Alf Olav Larsen på en prøve funnet av Harald Kristiansen (Kongsberg) fra Kjennerudvann gruver, Kongsberg (Nordrum 2002).

Men hvem var det som fant mineralet første gang? Neumann (1985) og Dalane (1973) forteller at det var Torgeir Garmo som først leverte inn mineralet til identifisering. Solbakken (1982) skriver i boka "Finne-marka" at det var amatørgeologen Gunnar Lindaas,

kjent fra Drammen geologiforening som først fant mineralet. Andre kilder forteller at det var medlemmer fra Oslo geologiforening som først oppdaget mineralet. Kanskje vet en av leserne noe mer? Eller kanskje var det alle sammen. Uansett, hadde ikke noen undret seg over det blågrønne mineralet, lurt på hva det kunne være og sendt det til undersøkelse så hadde historien om ktenasitten sett annerledes ut.

Levyn - et nytt mineral for Norge

Zeolitt- mineralet levyn, som første gang ble beskrevet fra Færøyene i 1825, er nå meldt funnet for første gang i Norge. Ove Karlsvik fra Opdalitten Geologiforening fant mineralet under en tur i august 2001, i nærheten av Snøhetta, Oppland. Det opptrådte som noen små, klare, fargeløse krystaller i en sprekke i en stor steinblokk. Prøver av dette materialet ble sendt til Dr. Thomas Karestedjian ved det

Levyn fra området ved Snøhetta

geologiske instituttet ved Bulgarian Academy of Science i Sofia, Bulgaria. I august i fjor forelå svaret. Både kvantitativ mikrosonde og XRD gav resultatet levyn. Dette var overraskende da levyn vanligvis opptrer i vulkanske bergarter som for eksempel olivin basalter.

Etter den nye nomenklatur for mineralene i zeolittgruppen, danner levyn en serie der ulike kationer, enten Ca^{2+} eller Na^+ dominerer. I denne serien finner vi 2 godkjente mineraler, levyn-Ca eller levyn-Na. Hvilket av disse 2 som nå er funnet i nærheten av Snøhetta, er det vanskelig å avgjøre uten nærmere kjemiske analyser. Takk til Ove Karlsvik og Harald Taagvold, Oppdal som bidro med opplysningene og til at et nytt mineral for Norge ble oppdaget.

Strontianitt – ett nytt mineral for Norge.

I en veiskjæring nord for Vinje turisthotell, Åmot i Telemark fant undertegnede i 1986 noen svært små (inntil ca. 0,5mm store) busker bestående av korte, nåleformede hvite krystaller. Disse buskene opptrådte svært sparsommelig i hulrom i en kvartsgang rik på kobbermineralisering. Mineralet opptrer sammen med bornitt, et sekundært grønt Cu-mineral (malakitt?), kalsitt, samt små mengder med hematitt og trådsølv. En prøve ble i 1993 sendt til MGM i Oslo for identifikasjon. Daværende vitenskaplig assistent, E.Wulf-Pedersen bestemte prøven ved røntgen (film nr 29148), og mikrosondeanalyse til å være strontianitt. Mineralet var ikke tidligere observert i Norge.

Strontianitt, et strontiumkarbonat, SrCO_3 , forekommer vanligvis i lavtemperatur-hydrotermale ganger i kalkstein og marmor, ofte sammen med barytt, kalkspat og sulfider. Det er sjeldent den opptrer som her i forbindelse med kvarts og kismineralisering.

Det ble kun funnet 2 prøver, hvor den rikeste prø-

ven ble gitt til MGM, og den andre er inkludert i egen samling (nr 1595, mikro). Det hører med til historien at da jeg sommeren 2002 besøkte stedet på nytt var skjæringen fjernet og lå under en bensinstasjon og asfalt.

Takk til MGM og E.Wulf-Pedersen for arbeidet med å få identifisert funnet.

Artikler om mineraler

Siden starten i 1973 og til i dag har bladet STEIN formidlet over 294 artikler og notiser om mineraler og mineralforekomster i Norge. En liten oversikt over alle disse artiklene er laget i dataprogrammet Excel. Den blir nå lagt ut på NAGS hjemmeside:

(www.nags.net) tilgjengelig til å laste ned gratis for dem som måtte ønske det. Eller du kan få den ved å henvende deg til undertegnede

Litteratur:

Coombs et al (1997): **Recommended nomenclature for zeolite minerals** :..... i Can. Min vol 35, ss 1571-1606

Dalane, Johnny (1977): **Ktenasitt** i NAGS-nytt 1.årg. nr 1, s 3

Neumann, Heinrich (1985) **Norges mineraler**. NGU skrifter 68, Oslo 1985

Nordrum, Steinar (2002) : **Nyfunn av mineraler i Norge 2001-2002** i Berggverksmuseets skrift nr 20, ss78-82

Raade, G., Elliott, C.J & Fejer, E..E (1977): **New Data on Ktenasite** i Mineralogical Magazine, Vol. 41, nr 317, ss 65-70

Solbakken, Tore : **Geologi og bergverk i Røgeberg**, Bjarne (red): Finnemarka. Oslo 1982 s 88- 96.